

Analiza narracji w mikro- i małych organizacjach – ujęcie teoretyczne

Nadesłany: 14.03.14 | Zaakceptowany do druku: 17.06.14

Bartłomiej J. Gabryś*

Artykuł podejmuje próbę wskazania narracji jako efektywnej metody na drodze badania mikro- i małych organizacji. Wychodząc od krótkiego rysu historycznego badań narracyjnych oraz w zgodzie z założeniami nurtu interpretatywnego, wskazuje na współcześnie stosowane podejścia w naukach społecznych wykorzystywane w analizie narracji: wywiad, badania etnograficzne i konwersacje/dialog. W sposób szczególnie akcentuje rolę języka i zwraca uwagę na konieczność analizy opartej na trzech jego dyscyplinach logicznych: syntaktyce, semantyce i pragmatyce. Całość opracowania kończy wskazanie kierunków przyszłych badań, ze szczególnym uwzględnieniem filozofii *mixed methods research*.

Słowa kluczowe: narracja, mikro i małe organizacje, ujęcie teoretyczne.

Analysis of narrative in micro and small organizations: theoretical approach

Submitted: 14.03.14 | Accepted: 17.06.14

The paper is an attempt to present narrative analysis as an effective method in research on micro and small organizations from theoretical perspective. Beginning with a brief historical outline of narrative research and in accordance with the assumptions of interpretative mainstream, it presents most common contemporary approaches of analysis in social sciences: interviews, ethnographic research, and conversations / dialogue. It focuses on the role of the language and points out to the necessity of analysis, based on its three logical disciplines: syntactic, semantic and pragmatic. The whole paper ends with an indication of the directions of future research, with particular emphasis on the philosophy of mixed methods research.

Keywords: narrative, micro and small organizations, theoretical approach.

JEL: D23

* **Bartłomiej J. Gabryś** – dr, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Zarządzania, Katedra Przedsiębiorczości.

Adres do korespondencji: ul. 1 Maja 50, 40-287 Katowice; e-mail: bartlomiej.gabrys@ue.katowice.pl.

1. Wprowadzenie

W doświadczaniu rzeczywistości w organizacjach mikro i małych narracja ma ogromne znaczenie zarówno dla doświadczania zdarzeń, jak i zaistnienia zdarzeń *per se*. Stanowi ona podstawę zrozumienia wspólnie podzielanych szans i zagrożeń, ich umiejscowienia w czasie. Co więcej, w miarę upływu czasu sytuuje określone zdarzenia na linii czasu typu przyczyna–skutek. Pomaga w jasnym zdefiniowaniu tego, co stanowi podstawę istnienia organizacji – tożsamości organizacji, jak i indywidualnej tożsamości uczestnika organizacji. W dotychczasowych badaniach z wykorzystaniem narracji w sposób szczególnie skupiały się one na tych elementach definiujących, które jasno wynikały z przyjętej perspektywy badawczej. Ważne zatem jest spojrzenie na definiowanie narracji jako na proces uwzględniający wiele perspektyw badawczych istniejących w literaturze przedmiotu.

Historycznie rzecz ujmując, istotne badania naukowe prowadzone z wykorzystaniem narracji jako metody badawczej można zaobserwować w latach 50. XX wieku¹. Obszarem zainteresowań, głównie w obszarze psychologii, było podejście do narracji jako historii, gdzie uwaga badawcza skupiała się zarówno na jej budowaniu (procesie powstawania historii), jak i finalnym produkcie (wypowiedzianej historii). Widać tu dosyć wyraźne odejście od perspektywy badawczej, gdzie analizowane były indywidualne historie, ale w odniesieniu do procesów percepcji czy pamięci będące pierwotnie osadzone w nurcie poznawczym. To właśnie w latach 50. poszerzono uwagę badawczą o procesy społeczne, akcentując ich udział w powstających historiach.

W kontekście badań zachowań ludzi podejmujących aktywności w organizacji i poza nią narracja może przyjmować różne formy, zależnie od wykorzystywanych środków przekazu czy celu tego przekazu. Założonym celem niniejszego artykułu jest próba pozytywnego wzmocnienia czytelnika w kierunku powiększenia przestrzeni badawczej wykorzystywania ujęcia narracyjnego w naukach o zarządzaniu, zwłaszcza z perspektywy organizacji mikro i małych. Ważne jest jednak, by pamiętać, iż narracja osadzona jest w szerszej perspektywie badawczej, wychodzącej znacząco poza obszar badań nad mikro- i małymi przedsiębiorstwami.

2. Istota narracji

Już jakiś czas temu zauważono, że uczestnicy organizacji poprzez wzajemne interakcje angażują się w zbieranie i budowanie doświadczeń o otaczającej ich rzeczywistości (Berger i Luckmann, 1966). Co więcej, wskazane w badaniach dwa wymiary będące u podstaw zachowań uczestników organizacji – stopień jedności z otaczającym światem oraz swoboda wyboru – prowadzą do fundamentalnych różnic w tym, jak ta rzeczywistość wygląda, czy dokładniej jak jest opisywana przez uczestników organizacji. Można zatem założyć, iż narracja stała się pierwotnym źródłem nadawania sensu

na poziomie organizacyjnym i powstawania wiedzy organizacyjnej w tak zarysowanej perspektywie (Lämsä i Sintonen, 2006).

Niekwestionowany autorytet w badaniach z wykorzystaniem narracji Barbara Czarniawska (1997, s. 167) mówi wprost, iż narracja jest głównym elementem wiedzy organizacyjnej, będącej nie do przecenienia na drodze nadawania sensu zdarzeniom mającym miejsce w codziennym funkcjonowaniu organizacji, a sama narracja jest doskonałym środkiem uczenia i dzielenia się wiedzą między uczestnikami organizacji. To narracje, poprzez łatwość do ich zapamiętywania, prostotę na drodze zrozumienia i oparcie na doświadczeniach dostępnych uczestnikom organizacji, stają się wiarygodnym źródłem wiedzy. Dzięki narracjom staje się możliwa wymiana wiedzy między uczestnikami organizacji oparta na wymianie kontekstualnych i kulturowo zakorzenionych zdarzeń. Dają one wyjątkową okazję spojrzenia i zrozumienia rzeczywistości organizacyjnej oczami wypowiadającego daną historię. Pozwala to na wykorzystywanie narracji na drodze rozwiązywania problemów organizacyjnych, podziału skomplikowanej i szerokiej wiedzy osadzonej w doświadczeniach właściciela/zarządzającego firmą mikro czy małą na zrozumiałe dla innych uczestników organizacji części, opisując jednocześnie relacje przyczynowo-skutkowe między zdarzeniami.

Skupienie uwagi badawczej na ustnych wypowiedziach dotyczących osobistych doświadczeń (a mniej na konstrukcji wypowiedzi zapisanych) stało się kluczowym dla analiz narracji w odniesieniu do realizowanych przez nie funkcji (Labov i Waletzky, 1997)². Perspektywa ta (poddana w późniejszym okresie dość istotnej krytyce) zakłada, że narracja jest specyficzną jednostką tworzącą podstawy dla czasowej orientacji sekwencji zdarzeń i posiada przynajmniej dwie funkcje w organizacjach mikro i małych. Pierwsza – funkcja referencyjna – mająca odniesienie do poszczególnych uczestników organizacji w perspektywie osobistych odczuć, druga – funkcja społeczna – będąca elementem szerszej oceny o charakterze społecznym. Kluczowa dla tej perspektywy i pytań badawczych stawianych z nią w zgodzie jest relacja pomiędzy elementami wypowiedzi w odniesieniu do sekwencji zdarzeń. Można zatem twierdzić, iż opiera się ona głównie na weryfikacji struktur językowych zamiast na interpretacji znaczeń czy zawartości samych wypowiedzi. Czasami prowadzić może ona do swoistego podziału na tych, którzy – zarówno jako narratorzy, jak i uczestnicy procesu narracji – pasują do określonego wzorca struktury społecznej, i tych, którzy pozostają poza nią, z wszelkimi konsekwencjami tego procesu.

Tak restrykcyjnie postawione granice definiowania narracji spotkały się dosyć szybko z krytyką części badaczy (Reissman, 1993). Okazało się, że konieczność prowadzenia analizy narracji jako całości – wynikająca z traktowania jej jako wypowiedzianej historii – pozbawia badaczy możliwości analizowania części wypowiedzi. Co więcej, brak w niej analizy kontekstu innych narracji wypowiedzianych przez tego samego autora czy innych autorów, mających potencjał odniesienia się tym samym do szerszej per-

spektywy dyskursu organizacyjnego (Gabryś, 2013). Kolejne argumenty krytyczne badaczy wywodzących się z nauk społecznych dotyczyły głównie braku elastyczności i niedopasowania na drodze eksploracji znaczeń, wypowiedzi o konstrukcji częściowej czy elementów dialogu między uczestnikami organizacji (Dameron i Torset, 2014).

Szeroka dyskusja metodyczna doprowadziła do wypracowania zbioru pewnych cech jakie narracja powinna spełniać. Są to odpowiednio: czasowość, wpływ na uczestników, aktywne działanie, brak pewności oraz kontekst (Clandinin i Connelly, 2000). Czasowość wiązała się z takimi cechami jak (Cortazzi, 1994):

- temporalność – zdarzenia mają swoje umiejscowienie w czasie, często tworząc sekwencje zdarzeń;
- skutkowość – można wskazać relacje o charakterze przyczyna–skutek, gdzie skutek często staje się kolejną przyczyną;
- zainteresowanie uczestników organizacji – narracja bez słuchacza traci sens.

Wpływ na uczestników wyraża się głównie w podejściu do zmian organizacyjnych, traktowanych jako proces i do budowania narracji jako odpowiednio przygotowanej historii przygotowującej uczestników organizacji do zmiany. Działanie dotyczy wskazania określonych aktywności (np. efekty procesu zmian organizacyjnych) i osiągniętego wyniku w perspektywie historycznej (poprzednie działania i podjęte działania). Kolejna cecha, brak pewności, jest niczym więcej jak stwierdzeniem, iż w badaniach opartych na narracjach nie ma pewników. Decydujące są dokonywane interpretacje, często odmienne od prostych i znanych z ekonomii relacji: określony czynnik (np. zmniejszenie zatrudnienia) a efektywność. Narracja wskaże tu mnogość potencjalnych czynników mogących mieć wpływ na efektywność. Otwiera się tym samym pole do znacznej krytyki ze strony tych, którzy poszukują klarownych i jednoznacznych odpowiedzi na trudne pytania dotyczące zachowań ludzi w mikro- i małych organizacjach. Ostatnim elementem jest kontekst, który ma, jak się wydaje, największe znaczenie dla procesów nadawania sensu zdarzeniom wypowiedzianym w narracjach. Bardzo często ta ostatnia cecha, szczególnie w kontekście mikro i małych organizacji, pozwala uchwycić te drobne różnice tła zdarzeń, przyczyniając się tym samym do wzrostu efektywności wykorzystania narracji jako metody badawczej fenomenów organizacyjnych, niedostępnych dla większości badań o charakterze ilościowym.

3. Znaczenie języka w wypowiedzianych narracjach

Analiza znaczeniowa języka wypowiedzianych historii nie może być zredukowana jedynie do osobistych (wewnętrznych) doświadczeń osoby je wypowiedzianej – najczęściej właściciela/zarządzającego organizacją. Jedynie osoby wybitne posiadają ogromnie rzadką zdolność na tyle głębokiej autointerpretacji, na tyle skutecznej, że pozwalającej na budowanie na niej

przyszłości organizacji. Co więcej, niezmiernie ważne jest właściwe umiejscowienie ich (swoistych aktów psychicznych) w relacji do tego, do czego owe doświadczenia się odnoszą (przedmioty aktów psychicznych). W analizie wypowiedzianych narracji ważne jest zatem wskazanie ich intencjonalności – procesu odnoszenia się. Dla badacza tych procesów jest to o tyle wyzwaniem badawczym, iż obejmuje najczęściej trzy działy logiczne języka – syntaktykę, semantykę i pragmatykę.

Z punktu widzenia syntaktyki istota tkwi w odpowiedzi na pytanie, jak poszczególne składowe wypowiedzi (np. użyte słowa, związki frazeologiczne) wpływają na proces powstawania narracji, jej wysłowienia i zrozumienia. Oczywiście samo badanie jedynie związków wewnątrzjęzykowych nie pozwala na zrozumienie kryjących się za nimi funkcji i budowanych znaczeń, stąd konieczność analiz z wykorzystaniem pozostałych działów logiki języka. Semantyka kładzie nacisk na elementy, które w ogólnej ocenie mają, jak się wydaje, największe znaczenie dla prowadzonych analiz narracji. To dzięki semantyce odkrywamy, o czym dana narracja „mówi”, poddając analizie związki między językiem narracji a tym, do czego narracja się odnosi (zdarzeń, okoliczności itp.). Pozostawienie analizy jedynie na poziomie tych dwóch działów logiki języka zawęziłoby obszar badawczy do elementów nieożywionych języka, będących podstawą analizy języka naturalnego, pozbawionego jednak elementu sprawczego i pragmatycznego. Stąd trzeci dział – pragmatyka – i odpowiedź na pytanie, kto posługuje się daną narracją w budowaniu określonych historii i jej szerokie implikacje, zwłaszcza w obszarze dyskursu organizacyjnego.

Nie do przecenienia w przypadku organizacji mikro i małych jest umiejętność praktycznego budowania narracji przez właścicieli/zarządzających. Można wyodrębnić dwie grupy czynników, jakie powinna spełniać prawidłowo zbudowana narracja: ogólne i szczegółowe. Do ogólnych należy zaliczyć trzy podstawowe (Squire, 2008):

- powinna wspierać określone pożądanе zachowania uczestników organizacji,
- powinna mieć bardziej charakter odtwarzania doświadczeń niż opisu rzeczywistości,
- powinna wspierać transformację tych, którzy są w niej zaangażowani.

Obejmować powinna ona także kilka cech charakterystycznych – szczegółowych, które wskazałem w tabeli 1.

Narracja jest zdecydowanie częścią większego repertuaru metod, obejmujących szeroki zakres analiz kontekstowości w badaniach empirycznych. Dlatego istotne jest dopasowanie projektowanych analiz (np. co do wykorzystanego języka) do konkretnych przypadków analiz poszczególnych organizacji. Należy jednak pamiętać, iż narracja jest zawsze społecznym fenomenem, głęboko osadzonym i często tworzonym przez sytuację, w której wyrażają się umiejętności, wiedza i proces nadawania sensu otaczającej rzeczywistości osób właścicieli/zarządzających mikroorganizacjami i małymi organizacjami.

Cecha	Opis
Liminalność	Wprowadzanie swoistego stanu zawieszenia, w którym to następuje otwarcie na nowe rozwiązania i koncepcje będące dotychczas poza zwyczajowym obszarem poszukiwań
Transgresja	Przekraczanie i wychodzenie poza czas i zdarzenia dnia dzisiejszego w celu doświadczania tego, co pożądane i wskazane w przyszłości
Ewokacja	Emocjonalne zaangażowanie wywołane wypowiedzią prowadzące do zmiany zachowań i rutyn
Kompleksowość/ /złożoność	Przeplatanie się nowych idei i nowego pozycjonowania osób osadzonych w narracji w celu eksploracji pojawiających się szans i redukcji potencjalnych zagrożeń
Kreatywność	Tworzenie nowych konceptów (lub aktywowanie do tej pory niewykorzystywanych) będących źródłem płynności i wielostronności poglądów na drodze budowania przewagi konkurencyjnej
Zaangażowanie	Przyciąganie uwagi uczestników narracji odpowiednio dobranym stylem komunikowania

Tab. 1. Cechy szczególne prawidłowo skonstruowanych narracji poddających się analizie. Źródło: opracowanie własne na podstawie P. Sikes i K. Gale (2006). *Narrative Approaches to Educational Research*. Pozyskano z: http://www.edu.plymouth.ac.uk/RESINED/narrative/narrative_home.htm (10.02.2014).

4. Współczesne metody analizy narracji w naukach społecznych

Obecne ukierunkowanie badań w obszarze nauk społecznych skupia naszą uwagę na trzech płaszczyznach analizy narracji. Uwaga jest skierowana na zbieranie danych poprzez analizę wywiadów, obserwacji etnograficznych oraz analizę konwersacji (Cortazzi, 1994). Oczywiście nacisk kładziony na poszczególne płaszczyzny dociekań badawczych będzie silnie skorelowany z nastawieniem badawczym osób prowadzącym badania, na równi ze zdobytym doświadczeniem w prowadzeniu badań interpretatywnych.

Analiza narracji opartej na formie wywiadu skupia uwagę na zebranych, wyrażonych osobowo (najczęściej w pierwszej osobie liczby pojedynczej) doświadczeniach osób będących podmiotami wywiadu (Reissman, 1993). Uwaga skupia się na badaniu struktury wykorzystywanych językowych czy kulturowych zasobów³. Takie podejście wymusza na badaczu wyróżniającą biegłość metodyczną w procesie badania procesów, gdyż bezpośrednio od niego będzie zależeć, które elementy wywiadu zostaną włączone do analizy, a które pozostaną poza nią (np. w odróżnieniu od niektórych badań ilościowych, gdzie część procesu badawczego może zostać efektywnie wykonana przez podmiot zewnętrzny – niezależnego statystyka). Proces analizy wywiadu i tak budowanej narracji jest szczególnie ciekawy wtedy, gdy buduje się go wokół zdarzeń czy procesów, co do których istnieją silne konotacje emocjonalne podmiotu

wywiadu. Wymaga to stworzenia dodatkowych warunków pozwalających na swobodę wypowiedzi, częste dygresje pozwalające na swoisty samodzielny tok rozwijania się narracji. Rola badacza powinna koncentrować się na zorganizowaniu narracji wokół pewnych punktów łączących wypowiedź w całość (wstępnie zaplanowanych na etapie przygotowań do procesu badawczego, np. w wyniku analizy zapisów ważnych zdarzeń z historii organizacji), zamiast na analizowaniu jej poszczególnych części *ad hoc*.

Takie podejście jest także w dużej mierze zbieżne z poglądami Elliot (2005), gdzie uwidaczniają się trzy aspekty takich narracji: ich temporalność, budowanie znaczenia oraz kontekst społeczny. Każda z nich z osobna, jak i rozpatrywane razem noszą określone konsekwencje metodyczne dla badacza, bo każda wypowiedziana historia może mieć różne znaczenie zależnie od czasu jej wypowiedzenia i kontekstu społecznego, w jakim powstała. Co więcej, zewnętrzne próby zmierzające do wysłownienia historii (np. wyznaczony termin czy okoliczności spotkania) przez właściciela czy zarządzających mogą dać odmienne rezultaty analizy od tych, które zostałyby wypowiedziane w sposób naturalny, w innym kontekście czasu i miejsca. Przyjmują one najczęściej formę krótkich, rzeczowych podsumowań części historii, zmierzających do z góry nakreślonego celu wynikającego z ciągu pytań. Wysłownione historie powstałe w wyniku wywiadu zorganizowane są wokół sekwencji wydarzeń i jako takie mogą być poddawane ocenie. Najczęściej mają charakter podsumowania wynikającego z koncepcji pytań i mogą różnić się zależnie od kontekstu, w jakim powstają. Co więcej, to kontekst najczęściej będzie też wpływał na wybór tego, co włączyć, a co pozostawić poza analizą treści narracji. Ta sama historia wypowiedziana w innych okolicznościach, w innym wywiadzie będzie miała odmienne znaczenie.

Badania etnograficzne w dużej mierze polegają na eksplorowaniu społecznych i kulturowych uwarunkowań, np. miejsca pracy, związanych organizacją z mikro i małą, w której badacz jest już najczęściej jej jakąś częścią. Jak wskazuje Van der Wall (2009), samo badanie wykorzystuje najczęściej obserwację uczestniczącą i analizę elementów stanowiących tło zdarzeń – najczęściej dokumentacji lub fizycznych artefaktów. Co ważne, pozycja badacza, będąca często wynikiem stosunków władzy i politykowania w organizacji, jest jednym z kluczowych elementów końcowej analizy. W literaturze istnieją również inne podejścia definiujące (Atkinson, 1990), gdzie nacisk kładzie się głównie na analizę wystąpienia zdarzeń, w mniejszym stopniu skupiając się na opisie uwarunkowań, które temu towarzyszą (nie zmienia to faktu, iż każde takie badanie zawiera w sobie element interpretacyjny). Następuje wtedy ich kategoryzacja w obszary tematyczne, gdzie chronologia nie jest tak istotna jak zbiór zależności między nimi, przynajmniej w ocenie badacza. Taka analiza, np. miejsca pracy i zdarzeń z tym związanych, będzie brała za rdzeń np. relacje istniejące między właścicielem/zarządzającym a innymi grupami uczestników organizacji. Chronologia będzie miała charakter drugoplanowy, a istota będzie tkwić w specyficznych relacjach zawartych w dokumentacji,

praktykach i rutynach na drodze zwiększania efektywności komunikacji między poszczególnymi grupami czy osobami a grupami.

Inne podejścia (Reissman, 1993) sugerują spojrzenie na badania etnograficzne przez pryzmat realistycznego opisu uczestników organizacji, zdarzeń i sytuacji, a nie historii powstających wokół nich. Takie podejście jest, jak się wydaje, próbą obejścia pewnej dozy subiektywizmu prowadzonych badań jakościowych, zwłaszcza dla części badaczy przywiązanych silnie do nurtu ilościowego. Prowadzi to czasami do implementacji tej metody niekoniecznie w tych obszarach, do jakich jest przeznaczona, a charakter jej wykorzystania ma stać się przyczynkiem do usprawiedliwienia szerszych badań ilościowych. Myślę, że ważna z punktu widzenia możliwości wykorzystania tej perspektywy jest świadomość dualnego podejścia, z jednej strony na podstawie chronologii i rzeczywistych zdarzeń, a z drugiej strony z wykorzystaniem podziału tematycznego i daleko idącej interpretacji. Może to z czasem prowadzić do metanarracji, które będą opierać się na wielu mniejszych narracjach w zgodzie z jednym lub drugim podejściem.

Trzecia z wykorzystywanych płaszczyzn analiz skupia naszą uwagę na dialogu i konwersacjach. Przyjmuje się wprost, że konwersacja to trwającą sekwencją wypowiedzi, tworzona dynamicznie przez mówcę i słuchacza (słuchaczy) (Cortazzi, 1994). Zależnie od tła badawczego, ważne staje się, jak poszczególne rundy rozmowy przyczyniają się do jej rozwinięcia w czasie i dynamiki. Szczególnie ważne jest to w przypadku analiz pomiędzy grupami osób będących specjalistami w swoich dziedzinach w organizacji – w ten sposób można poznać proces budowania końcowej decyzji czy nadawania sensu zdarzeniom w organizacji. Daje to jasny rezultat badawczy co do percepcji problemów, nowych idei czy wartości reprezentowanych i wspólnie podzielanych przez daną grupę. Co więcej, istnieje możliwość wykorzystania samych dialogów, jako elementów szerszej narracji, gdzie dialog jest częścią szerszej historii, urzeczywistniając ją o argumenty niewymagające dopowiedzeń (Clough, 2002).

5. Potencjalne obszary badań mikro- i małych organizacji z wykorzystaniem analizy narracji

W organizacjach mikro i małych moc sprawcza narracji w zarządzaniu uczestnikami organizacji opiera się na kilku elementach szczególnych, obejmując najczęściej trzy składowe (Kaye i Jacobson, 1999):

- historię – najczęściej wypowiedaną przez właściciela lub zarządzającego, w sytuacji gdy inni uczestnicy mikro- czy małej organizacji są jej bezpośrednimi odbiorcami,
- zrozumienie tej historii – uczestnicy organizacji (w tym i właściciel/zarządzający) zdobywają głębsze zrozumienie dla przekazywanych treści lub zaczynają dostrzegać kontekst czegoś, co do tej pory było jedynie znane powierzchownie,

- nadawanie sensu zdarzeniom – uczestnicy organizacji podzielają znaczenie zdarzeń z wykorzystaniem budowanych metafor, anegdot, krótkich historii czy skrótów (werbalnych, semantycznych, pragmatycznych, kontekstualnych), które z kolei przyczyniają się do szerszego zrozumienia nowych kwestii w pojawiających się kolejnych narracjach.

Istotne w tym miejscu wywodu jest unaocznienie najczęściej pojawiającej się tematyki stanowiącej tak budowane narracje. Jak przekonywająco argumentują Martin, Feldman, Hatch and Sitkin (1983), istnieją typy historii, których stopień natężenia pojawiania się w badaniach nad mikroorganizacjami i małymi organizacjami (dotyczy to również częściowo innych typów organizacji) jest wyjątkowo duży. Należą do nich:

- narracje wskazujące na wydarzenia mające charakter złamania zasad, reguł postępowania i konsekwencji organizacyjnych dla łamiącego zasady,
- narracje, w których osoby z tzw. piedestału (najczęściej właściciel/zarządzający) starają się zniwelować różnice wynikające ze statusu organizacyjnego – „stać bardziej ludzcy”,
- narracje obejmujące rozwój ścieżek kariery uczestników organizacji – od najniższych pozycji w strukturze organizacji do pozycji wysoko postawionych w hierarchii organizacyjnej w miarę wzrostu i rozwoju organizacji,
- narracje dotyczące trwałości zatrudnienia i priorytetów dotyczących zatrudnienia w czasach kryzysu,
- narracje związane z trudną (osobiście czy zawodowo) sytuacją, w jakiej znalazł się uczestnik organizacji, i konsekwencjami tej sytuacji dla niego i dla organizacji,
- narracje budowane wokół porażek, błędów uczestników organizacji i reakcji właściciela/zarządzających na nie,
- narracje powstające w wyniku analizy metod i sposobów unikania lub radzenia sobie z przeciwnościami w funkcjonowaniu organizacji.

Badawczo ciekawy i poznawczo intrygujący jest fakt, że choć typy narracji mają często charakter powtarzalny w organizacjach, to źródła poszukiwania przewag konkurencyjnych będące ich wynikiem w mikro- i małych organizacjach będą już znacząco różne.

Szczególnym obszarem badawczym analizy narracji w organizacjach mikro i małych może być proces kolektywnego powstawania strategii (Kornberger i Clegg, 2011). W przypadku dużych organizacji strategia ma charakter zapisany i ujęty w dość ścisłe ramy czasowe, opracowany głównie przez menedżerów najwyższego szczebla w hierarchii zarządzania. W przypadku małych organizacji jej charakter jest zdecydowanie mniej formalny – formalizm zapisu jest najczęściej pochodną ubiegania się o zewnętrzne środki wśród podmiotów mających na co dzień do czynienia z dużymi organizacjami. Analiza narracji daje możliwość zrozumienia przesłanek, jakie znalazły się u podstaw formułowania strategii, gdzie uczestnicy organizacji wspólnie odkrywają łączącą przyczynę istnienia organizacji, jak i pokładanych w niej nadziei (Carlsen i Pitsis, 2009).

Nie do przecenienia jest również rola narracji w procesie kształtowania, modyfikacji i kontroli zachowań uczestników organizacji. Mikroorganizacje i małe organizacje stosunkowo rzadko mają zapisane i skodyfikowane polityki dotyczące tego, co właściwe i pożądane w wymiarze behawioralnym. To właśnie narracje najczęściej stają się źródłem przekazywania i wzmacniania organizacyjnych przekonań, wartości czy oczekiwań w wymiarze behawioralnym. Funkcjonowanie oparte na istniejących historiach ma istotną moc wyjaśniającą zdarzeń, jakościowych uproszczeń podejmowanych wyborów, budowania spójnych konstruktów organizacyjnych na drodze interpretacji i nadawania ram organizacyjnych w zgodzie ze zbiorem przekonań narratora, będących tłem powstania tychże historii.

Narracje w mikro- i małych organizacjach odnoszą się zarówno do komunikowania, jak i kształtowania ich kultury organizacyjnej. Są doskonałym elementem instrumentarium właściciela/zarządzającego nadawania sensu i ułatwiania uczestnikom organizacji na pozytywne wyróżnianie się z otoczenia. Poprzez efektywne egzemplifikacje stają się one źródłem zmian w organizacjach zarówno w wymiarze behawioralnym, jak i emocjonalnym. Nie bez znaczenia są również zdolności lingwistyczne budującego narracje na drodze inspirowania i motywowania uczestników organizacji do zwiększenia jej efektywności.

6. Podsumowanie

Przyszłe kierunki badań zdają się kierować w stronę głębszej analizy pamięci i tego, jak wpływa na bieżące postrzeganie szans i zagrożeń w wypowiedzianych narracjach. To pamięć jest tym elementem, który niejednokrotnie dostarcza wiedzy na temat faktów dnia dzisiejszego w mikro- i małych organizacjach, zwłaszcza gdy brak środków i wiedzy na temat badań rynku. Szerokie piśmiennictwo o charakterze autobiograficznym zdaje się ten nurt potwierdzać. Drugi nurt coraz silniej zaznaczający swoją obecność dotyczy wspomnianej wcześniej analizy metanarracji. Już samo wykorzystanie podejścia etnograficznego tworzy solidne podstawy dla takiego ujęcia (Whitehead, 2009), a czas przyszły pokaże wartość dodaną, jaką generuje ono dla szerokiego nurtu badań interpretatywnych.

Osobnym i rosnącym w ilość wartościowych publikacji nurtem poszukiwań jest umiejscowienie podejścia narracyjnego w obszarze *mixed methods research*, rozumianego zarówno na poziomie filozofii badania, jak i kierunku wykorzystania określonych metod. W kontekście wykorzystywanych metod opiera się ono na kolekcjonowaniu, analizowaniu i mieszaniu danych o charakterze zarówno ilościowym, jak i jakościowym (szczegółowy wybór metod może dotyczyć np. analizy statystycznej materiału ilościowego powstałego w wyniku ankietowania z wykorzystaniem narzędzia kwestionariusza internetowego oraz analizy jakościowej opartej o analizę dyskursu organizacyjnego w ramach tego samego przedmiotu badań). Bezpośrednią przesłanką dla

takiego podejścia jest efektywniejsze zdobywanie nowej wiedzy o podstawowych zjawiskach i obserwowanych zdarzeniach organizacyjnych leżących u podstaw badań podstawowych. Bez względu jednak na ostateczny wybór metody, najistotniejszym wyróżnikiem wartościowych badań nad mikro- i małymi organizacjami jest prawidłowo przeprowadzony proces badawczy, a jedyną ścieżką na drodze realizacji tego celu jest ścisłe przestrzeganie zaleceń metodologicznych wykorzystanego podejścia.

Przypisy

- ¹ Przyjęta data nie może być uznana jako tzw. data pewna, gdyż już w czasach biblijnych posługiwano się efektywnie historiami/przypowieściami, tworząc określone narracje w jasno zakreślonym celu. Przyjęta data ma charakter umowny i zasługuje na uwagę ze względu na początki naukowego podejścia badawczego do badanej problematyki w obszarze zwyczajowo bliskim naukom społecznym, choć autor jest świadomy istnienia innych źródeł przyjmujących za taką datę koniec wieku XIX i rok 1890.
- ² Powołany artykuł ma swe źródło we wcześniejszych pracach tych autorów, sięgających lat 60. XX wieku, stąd krytyka pojawiająca się w roku 1993 określona została jako późniejsza.
- ³ Rozumienie pojęcia „zasoby” odbiega nieco w tym przypadku od klasycznej linii rozumowania i definiowania przyjętej dla „Resource Based View/Perspective”.

Bibliografia

- Atkinson, P. (1990). *The Ethnographic Imagination: Textual Construction of Reality*. London: Routledge.
- Berger, L.P. i Luckman, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. Harmondsworth: Penguin.
- Carlsen, A. i Pitsis, T. (2009). Experiencing hope in organizational lives. W: L.M. Roberts i J.E. Dutton (red.), *Exploring Positive Identities and Organizations: Building a Theoretical and Research Foundation* (s. 77–98). New York: Routledge.
- Clandinin, D. i Connelly, M. (2000). *Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Clough, P. (2002). *Narratives and Fictions in Educational Research*. Buckingham: Open University Press.
- Cortazzi, M. (1994). Narrative analysis. *Language Teaching*, 27 (03), 157–170, <http://dx.doi.org/10.1017/S0261444800007801>.
- Czarniawska, B. (1997). *Narrating the Organization*. Chicago: University of Chicago Press.
- Elliot, J. (2005). *Using Narrative in Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Sage Publications.
- Dameron, S. i Torset, Ch. (2014). The Discursive Construction of Strategists' Subjectivities: Towards a Paradox Lens on Strategy. *Journal of Management Studies*, 51 (2), 291–319.
- Gabryś, B.J. (2013). Metodologiczne problemy ujęcia narracyjnego w badaniach nad organizacjami. Dyskurs organizacyjny. W: W. Czakon (red.), *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu* (s. 141–153). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kaye, B. i Jacobson, B. (1999). True tales and tall tales: The power of organizational storytelling. *Training and Development*, 53 (3), 44–50.
- Kornberger, M. i Clegg, S. (2011). Strategy as performative practice: The case of Sydney 2030. *Strategic Organization*, 9, 136–162.

- Labov, W. i Waletzky, J. (1997). Narrative analysis: Oral versions of personal experience. W: P. Atkinson i S. Delamont (red.), *Narrative Methods, vol. 1* (s. 1–40). London: Sage Publications.
- Lämsä, A. i Sintonen, T. (2006). A narrative approach for organizational learning in a diverse organisation. *Journal of Workplace Learning, 18* (2), 106–120, <http://dx.doi.org/10.1108/13665620610647818>.
- Martin, J., Feldman, S.M., Hatch, M.J. i Sitkin, S.B. (1983). The uniqueness paradox in organizational stories. *Administrative Science Quarterly, 28* (3), 438–453.
- Reissmann, C.K. (1993). *Narrative Analysis*. London: Sage Publications.
- Sikes, P. i Gale, K. (2006). *Narrative approaches to educational research*. Pozyskano z: [http://www.edu.plymouth.ac.uk/RESINED/narrative/narrative home.htm](http://www.edu.plymouth.ac.uk/RESINED/narrative/narrative%20home.htm) (10.02.2014).
- Squire, C. (2008). Experience-centred and culturally-oriented approaches to narrative. W: M. Andrews, C. Squire i M. Tamboukou (red.), *Doing Narrative Research* (s. 41–63). London: Sage Publications.
- Van der Waal, K. (2009). Getting going: organizing ethnographic fieldwork. W: S. Ybema, D. Yumon, H. Wels i F.H. Kamsteeg (red.), *Organizational Ethnography* (s. 23–39). London: Sage Publications.
- Whitehead, J. (2009). Generating living theory and understanding in action research studies. *Action Research, 7* (1), 85–99, <http://dx.doi.org/10.1177/1476750308099599>.